

A importancia dos valados

Luis Chapela

Cando no comezo da historia se produce a evolución da vida nómada á vida sedentaria, tamén se dan transformacións no territorio coa proliferación de asentamentos humanos estables, a xerarquización dos trazados viarios e a privatización conseguinte da terra. Esta maniféstase no aparición de cercas e murallas (valados) que deslindan as propiedades e as diferencian das terras do común.

Existen no país milleiros de quilómetros de campos cercados con valados ou muradelas que ó longo dos camiños delimitan as herdades. Nuns casos facíanse como defensa dos campos de cultivo contra a invasión do gando na propiedade, e noutros como barreiras protectoras das colleitas contra a inclemencia do tempo.

O espazo agrícola de Galicia é moi variado. As formas de organización dos cultivos asentados nese espazo maniféstanse en socalcos, campos pechados deslindados por sebes ou cómaros, agras, asociación de terreos de cultivo cercados e divididos interiormente en parcelas abertas, e campos abertos, extensas superficies nas que predominan as

plantacións de centeo.

Conforme con esa variedade da terra agrícola existen infinidade de divisións que representan nela o minifundio. Os materiais empregados nesa delimitación son a pedra, a madeira e os arbustos. Con técnicas e combinacións diferentes ofrecen unha gran diversidade nos procedementos de deslinde das fincas: sebes ou cómaros, nos de carácter vexetal; e marcos e valos con material pétreo, con numerosas variantes e diferentes sistemas mixtos.

Os marcos: esta é a expresión máis simple de deslinde nas fincas dáse nos marcos, pedras chantadas na terra ás que, en casos, acompañan dúas máis pequenas soterradas chamadas testigos. A lei dos marcos é moi respetada no rural; cando se desprazan do seu lugar primitivo esa transgresión orixina rifas e numerosos preitos xa que as apropiacións indebidas distorsionan o código moral polo que se rexen as comunidades campesiñas.

Valados con materiais vexetais: estes seguen en simplicidade aos marcos. As limitacións que se fan con sebes vivas, ordinariamente de silvas continuadas

Valado mais camiño

Valado de pedra

no propio terreo poden estar feitas unicamente con vexetación ou con terra amoreada formando un certo talude nos parámetros laterais e nalgúns casos reforzado interiormente o amoreamento con anacos de pedra.

O outro sistema neste apartado é o dos cómaros, valados feitos con paos e ramallos de arbustos plantados moi xuntos, que bordean a finca e que, a medida que van medrando, a man do home vai entretecendo uns cos outros, ata acadar que a vedación quede perfectamente tupida. Cando o cerramento é

no campo, os arbustos son de salgueiro, sabugueiros, loureiros ou xestas; cando é a carón da casa-vivenda, adoitan ser de buxo o outros arbustos similares, que ben recortado produce un efecto estético moi agradable.

Valos de pedra: os valos de pedra son os máis estendidos por toda Galicia, feitos co material pétreo existente no lugar. As súas variantes son numerosas, tanto si se fai con granito como si se fai con xisto. Consisten nunha parede entre 1 e 1,5 m de altura e 0,7-0,9 m de ancho, asentadas nunha lixeira gabia

Valado de canas

chea de pedra. As técnicas de construción van dende o simple amoreamento de croios ou cachotes ata acabadas mostras de perpiaño e incluso de cantería. Os valos de pedra de granito confórmanse en varias fábricas:

- A da simple colocación de cachotes no seu estado natural, amoreados ou superpostos diminuíndo en anchura a medida que se vai erguendo para así garantir a súa estabilidade.
- A formada por pezas de granito sen traballo ningún, ou con pezas de perpiaño espetadas no chan, postas arrimadas totalmente ou con algo de separación, chamadas pastas polas Rías Baixas.
- A que se fai a base de coidadas pezas de cantería. Solución reservada para os valados de fincas que dan ás rúas das vilas.

O vaos nos valado: A liña continua dos valados só se ve rachada pola aparición de aberturas que serven de accesos para o carro, o gando e as persoas, ou para o paso da auga das regas. No primeiro caso, a interrupción do valo resólvese de varias formas: cunhas polas, cun pao cruzado ou cunha cancela.

A cancela, portelo ou canizo, é de madeira pouco traballada e con formas moi sinxelas. Cando a cancela é dunha soa folla, acomete lateralmente a dúas estacas de madeira ou a dúas laxes de pedra a xeito de xambas, ás que se amarra cunha corda ou un aro de vimbio ou arame para que no caia. Noutros casos

apóianse entre o valo e as estacas. Cando a cancela é de dúas follas, cada unha delas xira sobre unha argola de ferro incrustada nunha pedra ou nun madeiro, ou mediante aldrabas, aínda que hai outras elementais formas de apertura e peche. O xiro máis antigo e xeneralizado é mediante un couzón metido en dúas pedras (unha inferior e outra superior). As cancelas (portais) que dan ao salido das casas están frecuentemente mellor traballadas, con aldrabas e picaportes, actualmente, á parte da madeira xa se empregan outros materiais como ferro, aluminio, etc.

O paso da auga dunha propiedade a outra, facilítase por medio dun arco de descarga que permite a continuidade do valado. No caso de estar o terreo en pendente fanse uns furados (augueiros) para botar fóra a auga cando chove moito.

Hai veces en que o valado, ademais da súa función de deslinde e defensa, fai tamén de camiño ao se encontrar cun carreiro impracticable para as persoas, sobre todo polo inverno; nese caso a parte superior do valado leva unhas lousas aplanadas polas que se pode camiñar para salvar o carreiro intransitable. Hai que subliñar que nalgunhas veigas incluso se chegan a facer escaleiras de pedra, ou na propia terra, para poder entrar e saír.

Aínda hoxe, se se dá unha volta polos campos dos arredores de onde vivimos, atopámonos con todos estes tipos de valados primitivos e totalmente integrados no medio natural.

Veiga cerrada con valado de pedra en Domaio.

Valado con sabugueiros